

Een bulletin uitgegeven
voor de bewoners van Frederiksoord
en omgeving

DE STAR

special

star.frederiksoord@home.nl

Hernieuwde uitgave
Jaargang 7 · Uitgave mei 2013

Op weg naar Werelderfgoed Frederiksoord Nu

FREDERIKSOORD – Voor deze Koloniedag op 26 mei 2013 hebben we een speciale uitgave van De Star gemaakt. Elk kwartaal wordt dit bulletin - we zijn inmiddels al bezig met jaargang 7 - uitgereikt aan alle bewoners van Frederiksoord en Wilhelmina-oord. Ook is er een groot aantal abonnees dat De Star in digitale vorm elke keer weer gratis ontvangt. Zelfs in Canada wordt de digitale Star gelezen.

We zijn veel dank verschuldigd aan onze sponsors. Normaal staan in ons bulletin naast historische gegevens ook zaken die in deze tijd in Frederiksoord en Wilhelmina-oord spelen. Maar in deze Star laten we vooral personen aan het woord die zich erg betrokken voelen bij dit gebied en bij de historie van de Maatschappij van Weldadigheid. Betrokkenheid bij dit gebied is ook sterk aanwezig bij de bewoners zelf.

Het aantal vrijwilligers dat zich inzet voor activiteiten van de Maatschappij zoals Zomermarkt, Wintermarkt en museum De Koloniehof bedraagt ongeveer 100. Uniek!

Evenals in 2009 zal er tijdens de Koloniedag ook dit jaar weer een groot aantal bezoekers zijn dat zich op een of andere manier verbonden voelt met de historie van de Kolonie.

Het begint allemaal hier in Frederiksoord in 1818. Johannes van den Bosch krijgt carte blanche om door het aanbieden van werk, onderdak, scholing en zorg in nieuw op te richten landbouwkoloniën de stedelijke paupers perspectief op een beter bestaan te bieden. Dit is het begin van de invloedrijke historie van de Maatschappij van Weldadigheid. Van den Bosch wordt in die tijd, maar zeker ook nu nog beschouwd als een visionair, en geldt als een belangrijke inspiratie-

bron voor veel verlichte denkers in de westerse wereld. Zijn concept vindt internationale navolging. In Nederland vormen zijn ideeën de basis

voor onze huidige verzorgingsstaat. Wanneer de eerste kolonisten hier in Frederiksoord arriveren kunnen ze meteen de eerste huisjes betrekken, huisjes waarvan er nu nog steeds een groot aantal staat, maar waar er ook heel veel van zijn verdwenen.

Gelukkig heeft Thijs Rinsema zich in deze materie verdiept en de bewoningsgeschiedenis in kaart gebracht. Een geweldige prestatie. Onlangs zijn er ook weer nieuwe huisjes - Koloniewoningen van de Toekomst - gebouwd. José Janssen schrijft in deze Star over haar ervaringen met deze nieuwe Koloniewoningen. Er worden in de toekomst nog meer van deze nieuwe woningen gebouwd.

Wilt u op de hoogte blijven van de ontwikkelingen binnen de Kolonie, meldt u zich dan aan als abonnee van de digitale Star. Een mailtje naar star.frederiksoord@home.nl is voldoende. In De Koloniehof is altijd een papieren versie aanwezig.

Hijlco Komen en Jan Jansen

Op bezoek in Huis Westerbeek

FREDERIKSOORD – Nu de bomen wat beginnen uit te lopen is het een lust om de lange oprijlaan naar Huis Westerbeek op te rijden. Jan Mensink, directeur van de Maatschappij van Weldadigheid, zit achter zijn bureau en voor we het weten staat de Koloniedag al centraal.

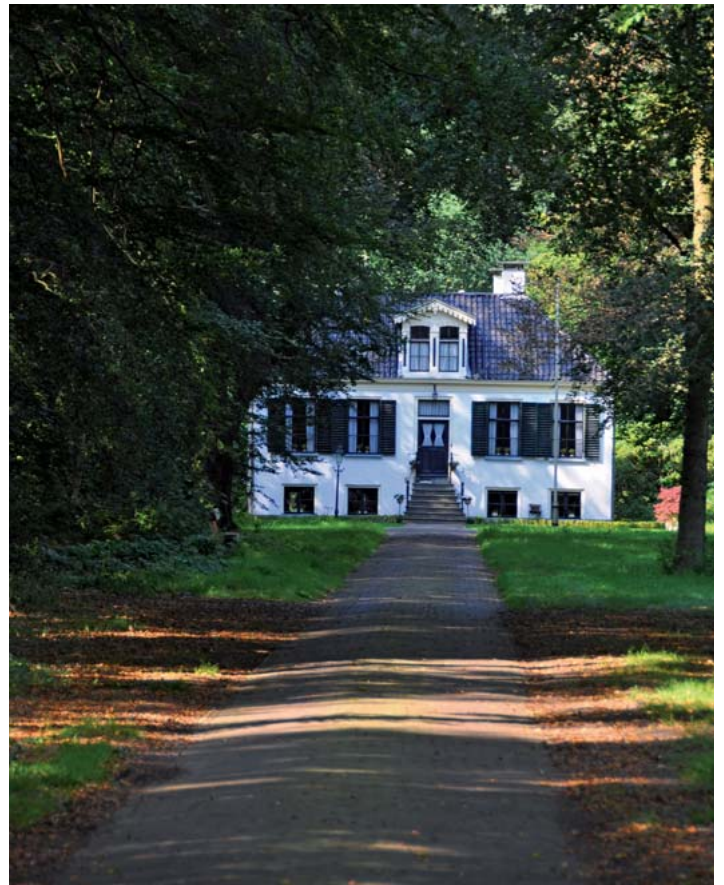
In 2009 is de eerste Kolonistendag georganiseerd door de gemeente Westerveld als culturele gemeente van Drenthe. Er zijn heel veel bezoekers en de reacties zijn ontzettend positief. Regelmatig komen er verzoeken om weer zo'n prachtige dag te organiseren.

Die dag is nu aangebroken; de naam is veranderd in Koloniedag omdat het niet alleen om de kolonisten maar ook om de kolonie zelf gaat. Een prachtige aanleiding om deze dag te organiseren is het onderzoek dat de heer Thijs Rinsema gedaan heeft. In zijn Bewonersgeschiedenis in kaart staat belangrijke informatie voor nazaten van de vroegere kolonisten. Ik heb in de loop der jaren ontzettend veel vragen gekregen in de vorm van 'Weet u ook waar het huisje van mijn voorouders heeft gestaan?', zegt Jan Mensink. Nu pas kunnen ze beantwoord worden.

In totaal hebben er zo'n 430 koloniewoningen gestaan. Regelmatig zijn ze omgenummerd waardoor het overzicht steeds onduidelijker werd. Nu verschijnt het boekje van Thijs Rinsema met een grote plattegrond erbij. Ook komt er een Multi Touch Table in De Koloniehof waarop alle gegevens betreffende familie of koloniewoning te vinden zijn. Deze ontsluiting van het archief is al tijden een lang gekoesterde wens van mij geweest, benadrukt Jan Mensink nog eens.

Als ik Jan vraag wanneer de volgende Koloniedag zal worden gehouden zegt hij dat dat zeker 2018 zal worden, het jaar dat de Maatschappij 200 jaar bestaat. Dat moet een geweldig feest worden, zegt Jan.

Jan verwacht op de Koloniedag veel belangstellenden. Er zijn lezingen, tochten met de Paardetram, de Boevenbus uit Veenhuizen en de Elektrische Tram

van de Vinkenhoeve. Er worden rondwandelingen door Frederiksoord onder leiding van gidsen georganiseerd. Dit alles is alleen mogelijk dankzij een geweldig enthousiast team en natuurlijk dankzij de vrijwilligers, zegt Jan uit de grond van zijn hart. Hij heeft heel veel zin in de Koloniedag. Hij vindt het belangrijk dat steeds meer mensen ervaren welke prestaties Johannes van den Bosch hier in het begin van de 19e eeuw heeft geleverd.

De strafkolonie en de bedelaarskolonie

In de vrije koloniën Frederiksoord, Wilhelminaoord en Willemsoord werden verarmde gezinnen heropgevoed tot deugdzame en arbeidzame landarbeiders. Dat ging af en toe van 'au'. De Maatschappij van Weldadigheid en de 'bewelddadigden' hadden de nodige moeite elkaar te begrijpen en begrijpelijk met elkaar te communiceren. Er waren conflicten over het loon, over de koloniale kleding, over het verbod om zonder toestemming de kolonie te verlaten en over alle andere gedragsregeltjes.

De Maatschappij kreeg de behoefte om lastig in het gareel te krijgen kolonisten bij wijze van straf tijdelijk uit de vrije koloniën te verbannen en onder een strenger regime te plaatsen. Die mogelijkheid kwam er toen zij in 1819 van koning Willem I de Ommerschans, een verlaten vesting in de buurt van Ommen, in vruchtgebruik kreeg. Eerst moest de oude kazerne daar een beetje worden opgeknapt. En toen werden vanaf eind 1820 mensen uit

de vrije koloniën overgebracht naar de 'strafkolonie', die soms ook wel werd aangeduid als de 'bankolonie'. Toen een paar jaar later een nieuw gebouwte in gebruik was genomen op een van de wallen van het oude fort, kwam ook de naam 'wolkolonie' voor.

Die strafkolonie heeft bestaan tot eind 1859 toen de staat de Ommerschans overnam van de Maatschappij. Het begon met een paar strafkolonisten, maar al in 1827 zaten er rond de honderd en op dat aantal bleef het de volgende dertig jaar. Op de 2200 (in 1827) à 2700 (in 1858) bewoners van de vrije koloniën was dat zo'n 3½ à 4½ procent.

Twee belangrijke redenen om mensen naar de strafkolonie te verbannen waren 'onzedelijke omgang' en het 'zonder bekomen verlot de kolonien verlaten'. Maar ook als je je bij herhaling schuldig maakte aan 'misbruik van sterken drank', 'weigering van gehoorzaamheid aan de koloniale ambtenaren', 'verregaande verkwisting, achteloosheid of luiheid' of 'ontvreemding van een anders goed, het zij van mede kolonisten het zij van de Maatschap-

pij' kon dat met strafkolonie bestraft worden. Kortom heel veel. Zoals de weduwe Maria Louise Guemin-Roland vanuit Frederiksoord schreef: 'Hier kan seer weinig uitgevoerd worden of het woord is na de Ommerschans.'

De strafkolonisten waren niet de enige bewoners van de Ommerschans. De Maatschappij liet er in voorjaar en zomer 1822 een enorm gebouw neerzetten, bestemd voor duizend bedelaars. Na een kleine verbouwing bleken er ook twaalfhonderd in te passen. Die werden daar gedwongen opgenomen om ze hun laag bedrijf, 'die onzalige bron van zedeloosheid, de menschonteerende en alle gevoel van schaamte verdoovende bedelarij', af te leren. Een bescheiden gedeelte van de belevissen van die bedelaars heb ik nu te boek gesteld in het boek De bedelaarskolonie.

Verhalen over de verbannen inwoners van Frederiksoord volgen nog, ook in dit voortreffelijke blad De Star.

Wil Schackmann

Koloniën gaan voor Werelderfgoed

Dat Frederiksoord en Veenhuizen uniek zijn, is in Drenthe al langer bekend. Het is nu zaak de VN organisatie voor cultuur Unesco daarvan te overtuigen. Als dat lukt, krijgen Frederiksoord en Veenhuizen en de andere Koloniën gelegen in de provincies Overijssel en Antwerpen in 2018 een plek op de Werelderfgoedlijst. Voor projectleider Henk van der Horst een bijzondere klus. Hij kan tot over de grens aan de slag met zijn passie voor cultuurhistorie. Niet voor niets vindt hij dat hij de mooiste baan van de provincie heeft...

Geschrokken van de armoede in de steden in West Nederland bedacht generaal Johannes van den Bosch begin 19e eeuw de Koloniën van Weldadigheid. De sporen van deze bijzondere armoedebestrijding zijn nog alom aanwezig. Reden voor de provincie Drenthe en de andere Belgische en Nederlandse initiatiefnemers te trachten om de Koloniën in 2018 op de Unesco Werelderfgoedlijst te krijgen. Het is dan tweehonderd

jaar na de oprichting van de Maatschappij van Weldadigheid.

Volgens Henk van de Horst zijn de Koloniën van Weldadigheid om meerdere redenen bijzonder verdienen ze zeker een plaats op de Werelderfgoedlijst. 'Ook het idee achter de Koloniën van Weldadigheid is bijzonder. Johannes van den Bosch was een van de eersten die de armen op deze manier wilde verheffen.

In wezen legde hij hiermee een basis voor de latere verzorgingsstaat. Arme mensen konden terecht in zes Koloniën. Dat waren vrije en dwangkoloniën. De Koloniën in Frederiksoord, Wilhelminaoord en Veenhuizen staan inmiddels op een voorlopige Nederlandse lijst van mogelijke kandidaten. De twee Belgische Koloniën, Wortel en Merksplas, proberen nu op een Vlaamse voorlopige lijst te komen. Dit jaar wordt belangrijk voor ons. We zijn nu aan het onderzoeken hoe bijzonder de Koloniën nu eigenlijk zijn. In termen van de Unesco gaat het om de 'outstanding universal values'. Daarvoor zijn tien criteria. Materieel en immaterieel. Het gaat dus niet alleen om het landschap en de gebouwen. Ook het idee erachter kan belangrijk zijn. Een Nederlands en een Belgisch bureau onderzoeken dit voor ons. Na dit onderzoek vindt de vergelijking op wereldschaal plaats. Het gaat dan om de vraag hoe uniek de Koloniën in de wereld zijn.'

De vrees dat met de plaatsing op de Werelderfgoedlijst de dorpen 'op slot' gaan is volgens Henk niet

nodig. 'Een van de voorwaarden om op de lijst te komen is dat de plekken goed beschermd zijn. Dat hebben we een paar jaar geleden al geregeld. Frederiksoord en Veenhuizen zijn beide beschermd dorpsgezicht. De Unesco zelf voegt daar geen beperkingen aan toe.

Henk geniet van zijn werk als projectleider. 'Ik heb de mooiste baan van de provincie Drenthe.' Het is niet alleen zijn fascinatie voor cultuurhistorie, maar vooral ook de positieve energie van alle betrokken partijen. 'De Koloniën zijn ooit begonnen vanuit een positieve gedachte', verklaart hij. 'Op dit moment werkt iedereen ook op een hele positieve manier samen. Het is een menselijk verhaal waarmee iedereen zich verbonden voelt. En mocht het uiteindelijk niet lukken om op de lijst te komen, dan nog ben ik ervan overtuigd dat de samenwerking blijft.'

Ook het samenwerken buiten de provincie en de landsgrenzen is voor Henk een van de aantrekkelijke kanten van deze baan. Regelmatig reist hij af in de richting van Antwerpen. Een groot verschil met zijn vorige functie. Toen was hij voor plattelandsontwikkeling vooral in Zuid West Drenthe te vinden. 'Het is belangrijk om regelmatig contact te hebben en elkaar ook wat te gunnen', stelt Henk. 'Vandaar ook dat we voor de ondertekening van de overeenkomst met zijn allen met een bus vanuit Nederland naar België zijn afgereisd. Dat heeft in beide landen veel publiciteit opgeleverd. Henk van der Horst gaat ervoor!'

Voorouderlijke grond onder de voeten ...

Op 21 oktober 1842 komt Aaltje de Vries naar de koloniën en wordt ingeschreven in Willemsoord. Volgens de bronnen woonde ze op hoeve 88, hoeve 101 en hoeve 364. Kennelijk verhuisde Aaltje nogal eens. Onderzoek wijst echter uit, dat ze steeds in dezelfde hoeve woonde. Kortom een raadsel. De oplossing ervan, zou zo'n vijf jaar in beslag nemen.

Het begon allemaal in 1818. De Maatschappij van Weldadigheid realiseert een landbouwkolonie in Frederiksoord, om de armoede te bestrijden. Paupers wordt daar werk, onderdak, zorg en scholing geboden. Uiteindelijk verrijzen er 434 hoeves. Tienduizenden mensen zouden er wonen, tot op de dag van vandaag. De hoeves krijgen om administratieve redenen een nummer. In de Stamboeken, een soort Burgerlijke Stand van de Maatschappij, staan al die nummers geregistreerd. Later zou blijken dat de hoevenummering in de koloniën nogal eens veranderde, met alle gevolgen van dien.

Landgoed Westerbeeksloot, het bestuurlijk centrum van de Maatschappij, heeft een groot aantal ambtenaren in dienst. Zij zijn verantwoordelijk voor het reilen en zeilen in de koloniën. Om hen onderdak te verschaffen, worden ambtenarenwoningen tussen de kolonistenwoningen geplaatst.

Die worden niet altijd genummerd, evenals dat het geval is met utiliteitsgebouwen als scholen, werkplaatsen, winkels en kerken.

In de loop der tijd vindt nieuwbouw plaats en worden koloniën samengevoegd. Van een logische nummering is dan geen sprake meer en omnummering blijkt noodzakelijk. Dat zou zelfs drie keer gebeuren, namelijk in 1823, 1825 en 1853. De vierde omnummering volgde in 1865, toen de drie koloniën van een doorlopende nummering werden voorzien. Maar het zou nog ingewikkelder worden!

Na verloop van tijd worden steeds meer hoeves afgebroken waardoor de oorspronkelijke nummering verloren gaat. Daardoor is nauwelijks meer na te gaan waar de hoeves stonden en de kolonisten woon-

den. Juist die laatste vraag, zagen velen zo graag beantwoord. Een grootschalig onderzoek volgde.

Met de hoevenummering als leidraad, startte ik mijn speurtocht naar de locatie van alle panden in de drie vrije koloniën. Het onderzoek, dat vijf jaar zou duren, is onlangs afgerond en verschaft inzicht in de oorspronkelijke structuur van de koloniën. Tevens vormt het de basis voor een bewonings- en bewonersonderzoek in dit gebied en inmiddels is te achterhalen, waar bepaalde kolonisten en ambtenaren woonden en werkten. Hoewel niet alle hoeves en/of gebouwen er nog staan, kan de precieze locatie daarvan worden gevonden en is het mogelijk om de voorouderlijke grond onder de voeten te voelen.

Thijs Rinsema

De nieuwe koloniewoningen

Het thema van de Koloniedag 2013 is 'bewoningsgeschiedenis in kaart' en daar horen ook zeker de 'Koloniewoningen van de Toekomst' bij. De benaming geeft al aan dat we bij deze panden zowel met historie als met toekomst te maken hebben.

Waren deze woningen aan het eind van de 19e eeuw bedoeld om arme gezinnen huisvesting te bieden, aan het begin van de 20e eeuw hebben ze naast het verschaffen van woongenot ook een voorbeeldfunctie wat energiezuinig bouwen betreft. Een ander verschil met vroeger is dat de 'nieuwe kolonisten' geen huis kregen toegewezen, maar een kavel konden uitzoeken om daar in overleg met aannemer Broekman een koloniewoning op te laten bouwen. We spreken van 'Koloniewoningen van de Toekomst' omdat ze zijn gebouwd in de historische hoofdvorm, maar met een eigen-

tijdse architectuur op een duurzame, energiezuinige manier. De buitenkant staat vast maar van binnen mag door iedereen een eigen indeling gemaakt worden. Alle kavels liggen in het historische gebied van de Maatschappij van Weldadigheid en deze stichting wil met de bouw van de nieuwe woningen de herkenbaarheid van landschap en bebouwing van bijna 200 jaar geleden zo veel mogelijk herstellen. Om dit te benadrukken is bij de eerste zeven woningen aan de Molenlaan in Frederiksoord een tegel naast de voordeur ingemetseld die aangeeft dat er is gebouwd 'in het spoor van Johannes van den Bosch'.

Omdat het project tot de twintig Excellente gebieden van Nederland behoort met een voorbeeldfunctie wat duurzaam bouwen betreft, heeft Wubbo Ockels, hoogleraar duurzame technologie (bij velen bekend als astronaut) tijdens een feestelijke gelegenheid de eerste tegel geplaatst. Alle

aanwezigen vergeten waarschijnlijk nooit zijn gevleugelde woorden die zo mooi bij het project aansluiten: 'Er is maar één toekomst en dat is een duurzame'. Daarnaast verwoordde hij ook enthousiast wat alle bewoners dagelijks ervaren namelijk dat het een voorrecht is om op deze locatie te kunnen wonen. 'Er is voldoende ruimte, een prachtig landschap en de zon die gratis energie levert'.

Wie een kijkje neemt aan de Molenlaan zal de koloniestructuur duidelijk herkennen. Zelfs de perceeltjes tussen de huizen die vroeger bestemd waren voor het vee en de moestuin zijn hier duidelijk aanwezig. Regelmatig wordt bewoners gevraagd wanneer daar gebouwd gaat worden. Maar al te graag antwoorden zij dan dat dit nooit zal gebeuren, omdat dit niet in het cultuurhistorische verhaal van de Maatschappij past.

Josée Janssen

Kolonieboeken

Over de historie van de Koloniën zijn in de loop van de tijd meerdere boeken geschreven. We noemen er hier een aantal. Een aanrader is het boek 'De Proefkolonie' van schrijver Wil Schackmann.

- De Proefkolonie – WIL SCHACKMANN
- De Bedelaarskolonie – WIL SCHACKMANN
- Een freule van dertien – MADELON DJAJADININGRAT
- Koloniekak – MARIËT MEESTER
- Willem en Marianne der Nederlanden – L. LAMBREGTS
- Een steen in de vijver – L. LAMBREGTS

- Terug naar Mokum – META GEMERT
- Joden op de Pol – GEERT GROEN
- Het Pauperparadijs – SUZANNA JANSEN
- Bewoningsgeschiedenis in Kaart – THIJS RINSEMA
- De Bevolking van de Vrije Koloniën Der Maatschappij van Weldadigheid – Ir. C. A. KLOOSTERHUIS
- Koloniën van Weldadigheid, een unieke geschiedenis in woord en beeld
- De Archieven van de Maatschappij van Weldadigheid (1818-1970) – J.R. VAN DER ZEIJDEN, J.HAGE

ONTWERP, OPMAAK EN DRUKWERK

CORKRUTER@ZIGGO.NL

SPONSOREN VAN DE STAR

Alice de Boer

Bouwbedrijf Broekman v.o.f.

DE HJL GROEP

Rob de Boer vasteplanten

Familie K. LEEUW

stichting maatschappij van weldadigheid

